

ПЕДАГОГІКА

УДК 378.147.091.33-027.22:79

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/42-2-29>

Ольга ЛОБОДА,

orcid.org/0000-0002-0685-8134

аспірантка кафедри педагогіки та менеджменту освіти

Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

(Кропивницький, Україна),

викладач фортепіано

Ордоської фортепіанної школи «AOLIYA»

(Ордос, Кітай) olgaloboda1982@yandex.ru

РОЛЬ РОЗВИВАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ-МУЗИКАНТІВ

У статті проаналізовано поняття «розвивальне освітнє середовище» з різних позицій науковців. Обґрунтовано сутність розвивального інтелектуально-творчого середовища, яке являє собою сукупність навчально-розвивальних та інтелектуально-творчих виховних умов, завдяки яким забезпечується ефективність і результативність процесу розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-музикантів, здійснюється набуття ними важливих фахових компетенцій, відбувається особистісне духовне зростання та творча самореалізація у процесі музично-педагогічної діяльності. Розкрито зазначені умови побудови розвивального інтелектуально-творчого освітнього середовища.

Також у дослідженні розглянуто такі характеристики розвивального інтелектуально-творчого освітнього середовища, як: насиченість інтелектуально-творчим змістом; інформаційно-технологічна та проєктно-творча спрямованість; варіативність, реалізація яких сприяє інтенсивному розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-музикантів.

Насиченість освітнього середовища інтелектуально-творчим змістом забезпечується завдяки застосуванню в музично-освітньому процесі широкого спектру творчих завдань, наповнених інтелектуальним змістом. Цей компонент розвивального інтелектуально-творчого освітнього середовища реалізується через наповнення змісту дисциплін з фаху, а також навчальних планів і освітніх програм завданнями розвивально-творчого та інтелектуального спрямування, що дає змогу досягнути певних результатів у процесі розвитку інтелектуально-творчих здібностей. При цьому важливою є орієнтація інтелектуального змісту навчальних дисциплін на практичну діяльність майбутніх фахівців.

Інформаційно-технологічна та проєктно-творча спрямованість розвивального інтелектуально-творчого середовища пов'язана із загальною технологізацією системи сучасної освіти. Від насиченості освітнього середовища закладу вищої освіти мистецького спрямування інформаційними ресурсами, застосування сучасних засобів навчання, залучення ефективних моделей дистанційного навчання та їх доступності, а також реалізації проєктного навчання залежить якість та обсяг сформованих у майбутніх педагогів-музикантів професійно значущих знань, рівень задоволення професійно-освітніх потреб, ефективність процесу розвитку інтелектуально-творчих здібностей.

Варіативність розвивального інтелектуально-творчого освітнього середовища забезпечується шляхом індивідуалізації мистецького навчання, можливості вибору майбутнім педагогом-музикантом власної траєкторії розвитку інтелектуально-творчих здібностей. Реалізація творчих чи дослідницьких проєктів сприяє організації індивідуальних освітніх траєкторій, забезпечує пріоритет особистісно-творчого та інтелектуального саморозвитку майбутнього фахівця.

Ключові слова: *освітнє середовище, розвивальне освітнє середовище, розвивальне інтелектуально-творче освітнє середовище, розвиток інтелектуально-творчих здібностей, майбутні педагоги-музиканти, заклад вищої освіти мистецького спрямування.*

Olga LOBODA,

orcid.org/0000-0002-0685-8134

*Postgraduate Student at the Department of Pedagogy and Management of Education
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University**(Kropyvnytskyi, Ukraine),**Piano Instructor**Ordos Piano School «AOLIYA»**(Ordos, China) olgaloboda1982@yandex.ru*

THE ROLE OF THE DEVELOPING EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN THE DEVELOPMENT OF INTELLECTUAL AND CREATIVE ABILITIES OF FUTURE MUSIC TEACHERS

The article analyzes the concept of "developing educational environment" from various positions of scientists. It substantiates the essence of the developing intellectual and creative environment, which is a set of educational-developing and intellectual-creative educational conditions, due to which the efficiency and effectiveness of the process of developing intellectual and creative abilities of future music teachers is ensured. They acquire important professional competencies, personal spiritual growth and creative self-realization. It occurs in the process of musical and pedagogical activity. These conditions are revealed for building a developing educational environment.

The following characteristics of developing intellectual and creative educational environment are considered, such as saturation with intellectual and creative content; information-technological and project-creative orientation; variability. The implementation of these characteristics contributes to the intensive development of intellectual and creative abilities of future music teachers.

The saturation of the educational environment with intellectual and creative content is ensured by the use of a wide range of creative tasks filled with intellectual content in the musical and educational process. This component of the developing intellectual and creative educational environment is realized through the content of disciplines in the specialty (music theory, performance, vocal and choral, etc.), as well as curricula and educational programs with tasks of developmental, creative and intellectual orientation. It allows to achieve certain results in the process of developing intellectual and creative abilities. At the same time, it is important to focus the intellectual content of academic disciplines on the practical activities of future specialists.

The information-technological and project-creative orientation of the developing intellectual and creative environment is connected with the general technologicalization of the system of modern education. The saturation of the educational environment of higher education institution of art direction with information resources, including the use of the modern teaching tools, as well as the attraction of effective models of distance learning and their availability and the implementation of project training depend on the quality and volume of professionally significant knowledge. It is formed in the future music teachers. The level of satisfaction of professional and educational needs, the effectiveness of the process of developing intellectual and creative abilities, including the quality and volume of professionally significant knowledge generated from future music teachers. In addition, the level of satisfaction of professional and educational needs, the effectiveness of the process of development of intellectual and creative abilities depend on the saturation of the educational environment of the institution of higher education with information resources, including the use of modern learning tools, the involvement of effective models of distance learning and their availability.

The variability of the developing intellectual and creative educational environment is provided by the individualisation of art education, the possibility for the future music teacher to choose its own trajectory of development of intellectual and creative abilities. The implementation of creative or research projects helps to organize individual educational trajectories, provides priority for personal, creative and intellectual self-development of the future specialist.

Key words: *educational environment, developing educational environment, developing intellectual and creative educational environment, development of intellectual and creative abilities, future music teachers, higher education institution of art direction.*

Постановка проблеми. Динамічний розвиток інформаційних технологій вплинув на формування сучасного освітнього середовища закладу вищої освіти мистецького спрямування та зумовив необхідність підвищення рівня інтелектуального та творчого потенціалу, розвитку здібностей майбутніх фахівців. У Законі України «Про освіту» зазначається, що «мистецька освіта передбачає здобуття спеціальних здібностей, естетичного досвіду і ціннісних орієнтацій у процесі актив-

ної мистецької діяльності, набуття особою комплексу професійних, у тому числі виконавських, компетентностей та спрямована на професійну художньо-творчу самореалізацію особистості й отримання кваліфікацій у різних видах мистецтва (Закон України «Про освіту», 2017).

Як вказують дослідники, розвивальне освітнє середовище забезпечує усім суб'єктам освітнього процесу систему можливостей для ефективного особистісного саморозвитку. При цьому можли-

вість трактується як єдність властивостей самого освітнього середовища і власних потреб особистості, які мотивують її діяльність та сприяють розвитку відповідних здібностей. Завдяки цьому майбутній фахівець стає реальним суб'єктом свого власного розвитку, суб'єктом освітнього процесу, а не залишається об'єктом впливу умов і факторів освітнього середовища. Можливості, які надаються розвивальним освітнім середовищем у вищому навчальному закладі мистецького спрямування, не лише передбачають стимулювання майбутніх педагогів-музикантів до розвитку інтелектуально-творчих здібностей, а й мають спонукати їх до професійно-особистісного розвитку та саморозвитку з метою опанування фаховими компетентностями, необхідними для здійснення педагогічної діяльності та формування педагогічної майстерності.

Незважаючи на достатню кількість досліджень із питань освітнього середовища, проблема розвивального освітнього середовища у вищому навчальному закладі у науковій літературі недостатньо розкрита та обґрунтована. У більшості досліджень розкриваються питання розвивального середовища закладу дошкільної освіти, початкової та середньої шкіл. Малодослідженими залишаються проблеми розвивального інтелектуально-творчого освітнього середовища у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців мистецької сфери. Тому подальше дослідження розвивального освітнього середовища, зокрема розвивального інтелектуально-творчого освітнього середовища, забезпечить ефективність навчального процесу, надасть можливість для розуміння концептуальних засад застосування новітніх педагогічних технологій з метою розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-музикантів, що робить цей феномен особливо актуальним та відкритим для подальшого наукового пошуку.

Аналіз досліджень. У психолого-педагогічній літературі проблема освітнього середовища представлена дослідженнями зарубіжних (Ю.К. Бабанський, Г.Ю. Беляєв, Дж.Дж. Гібсон, Д. Дьюї, Я.-А. Коменський, Я. Корчак, Ю.М. Кулюткін, П.Ф. Лесгафт, В.В. Серіков, В. І. Панов, В.А. Ясвін та ін.) та вітчизняних (Г.О. Балл, І.Д. Бех, О.О. Єжова, С.М. Єфіменко, К.Л. Крутій, О.Є. Малихіна, Л.М. Остапенко, О.М. Пехота, Л.Й. Петришин, В.В. Радул, С.О. Сисоєва, М.Л. Смульсон, О.І. Шапран, Ю.П. Шапран, О.О. Ярошинська та інші) науковців. Різноманітні аспекти освітнього середовища вищого навчального закладу, включаючи особистісний та профе-

сійний розвиток майбутніх фахівців, досліджували А.І. Артюхіна, М.В. Братко, В.О. Козирев, В.М. Новиков, О.О. Ярошинська та інші. Концептуальні засади розвивального освітнього середовища вивчали А. Валицька, Л.С. Виготський, П.Я. Гальперін, В.В. Давидов, Б.Д. Ельконін, Л.В. Занков, І.І. Карабаєва, Г.С. Костюк, К.Л. Крутій, О.М. Леонтєв, О.О. Писарчук, О.Я. Савченко, С.О. Сисоєва, М.М. Сідун, С.В. Смолюк, В.І. Шулдик та інші. Дослідження ролі розвивального освітнього середовища у цілісному педагогічному процесі проводять сучасні вчені А.І. Арнольдов, С.І. Григорьев, Ю.С. Мануйлов, В.Д. Семенов, В.І. Слободчиков, В.М. Полонський, Л. Шкерін та інші.

Мета статті полягає в обґрунтуванні сутності, умов формування розвивального інтелектуально-творчого освітнього середовища та його характеристик із метою розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-музикантів.

Виклад основного матеріалу. Необхідність обґрунтування в нашому дослідженні зазначеного феномену зумовлює звернення до поняття «розвивальне освітнє середовище». Термін «розвивальне середовище» вперше було введено шотландським дослідником Джоном Равеном у роботі «Компетентність у сучасному суспільстві: виявлення, розвиток і реалізація», де науковець визначає цю категорію як простір розвитку компетентності особистості з метою досягнення поставлених цілей (Равен, 2002).

О.Г. Бутенко характеризує розвивальне середовище як потенційні можливості з метою позитивного впливу різноманітних факторів, що взаємодіють, на формування цілісної особистості людини.

«З позицій психологічного контексту, на думку Л.С. Виготського, П.Я. Гальперіна, В.В. Давидова, Л.В. Занкова, О.М. Леонтєва, Д.Б. Ельконіна та інших, розвивальне середовище – це певним чином упорядкований освітній простір, у якому здійснюється розвивальне навчання», – зазначає Т.М. Щербакова (Т.М. Щербакова, 2012: 546).

Українська вчена М.М. Сідун визначає це поняття як «складне утворення, що ґрунтується на відносинах взаємодії між усіма учасниками навчальної діяльності, передбачає широке використання навчальних ситуацій як у процесі підготовки у вищому навчальному закладі, так і за його межами, спрямоване на формування практичних умінь, навичок і особистісних характеристик майбутнього педагога» (М.М. Сідун, 2013: 223).

На думку К. Крутій, розвивальне освітнє середовище – це спеціально створені умови, які забезпечують варіанти вибору шляху розвитку, усві-

домлення можливостей особистості, виявлення її ініціативи й самореалізації (Крутій, 2008).

«Як розвивальне освітнє середовище нами розуміється таке освітнє середовище, яке здатне забезпечити комплекс можливостей для саморозвитку всіх суб'єктів освітнього процесу», – обґрунтовує В.А. Ясвін (Ясвін, 2001: 218).

Російським ученим В.І. Слободчиковим поняття «розвивальне освітнє середовище» визначається як динамічна розвивальна освіта, що виникає як продукт між людиною, простором освіти, місцем освіти та управлінням освітою взаємодії (В. І. Слободчиков, 2000).

Узагальнюючи різноманітні підходи науковців до визначення поняття «розвивальне освітнє середовище», можна зробити висновок, що цей феномен являє собою сукупність соціально-матеріальних умов функціонування закладу вищої освіти, що сприяють реалізації інтелектуально-творчого потенціалу, формуванню практичних умінь та навичок, саморозвитку вільної та ініціативної особистості, духовному зростанню у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців.

Обґрунтування ролі розвивального освітнього середовища у розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-музикантів потребує звернення до парадигми розвивальної освіти та виявлення сутності розвивального інтелектуально-творчого освітнього середовища у закладах вищої освіти мистецького спрямування. З цією метою визначасмо основні концептуальні положення щодо умов побудови розвивального інтелектуально-творчого освітнього середовища для майбутніх педагогів-музикантів, а саме:

1) на основі залучення традиційних та інноваційних педагогічних підходів розвивальне інтелектуально-творче освітнє середовище має забезпечувати формування в учасників освітнього процесу мотивації до розвитку своїх інтелектуально-творчих здібностей шляхом перетворення предметних знань із музично-теоретичних, інструментальних та вокально-хорових дисциплін у професійні знання та уміння;

2) освітній простір розвивального інтелектуально-творчого освітнього середовища має забезпечувати майбутнім педагогам-музикантам здійснення різних видів музично-педагогічної та інтелектуально-творчої діяльності на основі залучення передових освітніх технологій, що відповідають потребам як суспільства загалом, так і самих майбутніх фахівців щодо їх професійного становлення та розвитку;

3) розвивальне інтелектуально-творче освітнє середовище закладу вищої освіти мистецького

спрямування має характеризуватися можливістю включення майбутніх педагогів-музикантів у різні види комунікаційної діяльності шляхом участі в музично-просвітницькій та концертно-виконавській діяльності, а також під час проходження педагогічної практики, здійснення самостійної роботи або науково-дослідної діяльності тощо;

4) важливою ознакою розвивального інтелектуально-творчого середовища має бути його культуровідповідність, що сприяє розвитку як інтелектуальних, так і творчих здібностей майбутнього фахівця на основі опанування полікультурних знань та формування культурних цінностей;

5) освітній простір розвивального інтелектуально-творчого освітнього середовища має забезпечувати можливість для майбутнього педагога-музиканта бути суб'єктом власного інтелектуально-творчого саморозвитку на основі власної індивідуальної траєкторії розвитку інтелектуально-творчих здібностей;

6) умовою формування розвивального інтелектуально-творчого середовища є створення позитивного емоційного освітнього середовища шляхом моделювання ситуацій успіху, наявності елементів інтелектуальної творчості в усіх видах музично-педагогічної діяльності майбутніх педагогів-музикантів.

Отже, у контексті нашого дослідження можемо обґрунтувати сутність *розвивального інтелектуально-творчого середовища*, яке являє собою сукупність навчально-розвивальних та інтелектуально-творчих виховних умов, завдяки яким забезпечується ефективність та результативність процесу розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-музикантів, здійснюється набуття ними важливих фахових компетенцій, а також відбувається особистісне духовне зростання та творча самореалізація у процесі музично-педагогічної діяльності.

Дотримання вказаних умов під час формування розвивального інтелектуально-творчого середовища дасть змогу забезпечити такі його характеристики, як: *насиченість інтелектуально-творчим змістом* – передбачає інтелектуалізацію освітнього середовища; *інформаційно-технологічна та проєктно-творча спрямованість* – зумовлює модернізацію новітніх інформаційних та освітніх технологій; *варіативність* – забезпечення вибору індивідуальної траєкторії процесу розвитку інтелектуально-творчих здібностей суб'єктів освітнього процесу.

Розглянемо зазначені характеристики розвивального інтелектуально-творчого середовища в контексті розвитку інтелектуально-творчих

здібностей майбутніх педагогів-музикантів. Так, *насиченість освітнього середовища інтелектуально-творчим змістом* забезпечується шляхом застосування в музично-освітньому процесі широкого спектру творчих завдань, наповнених інтелектуальним змістом. Цей компонент розвивального інтелектуально-творчого освітнього середовища реалізується через наповнення змісту дисциплін із фаху (музично-теоретичних, виконавських, вокально-хорових та інших), а також навчальних планів, освітніх програм завданнями розвивально-творчого та інтелектуального спрямування, що дає змогу досягнути результату в процесі розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-музикантів. При цьому важливою є орієнтація інтелектуального змісту навчальних дисциплін на практичну діяльність майбутніх фахівців.

Важливим інструментом для розв'язання інтелектуально-творчих завдань є проблемне навчання. Воно допомагає майбутнім педагогам-музикантам знаходити різні способи вирішення поставлених завдань, набуваючи при цьому навичок інтелектуально-творчого мислення та раціонального пізнання, формувати здатність до інтелектуально-творчого розвитку, приймати нестандартні рішення, продукуючи оригінальні творчі ідеї. Створення базових навчальних платформ, проведення науково-творчих семінарів та конференцій, організація творчих проєктів, участь студентів у різних формах музично-просвітницької та концертно-виконавської діяльності дає змогу наповнити освітнє середовище інтелектуально-творчим змістом і тим самим активізувати процес розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-музикантів.

Інформаційно-технологічна та проєктно-творча спрямованість розвивального інтелектуально-творчого середовища пов'язана із загальною технологізацією системи сучасної освіти. Від насиченості освітнього середовища інформаційними ресурсами, застосування сучасних засобів навчання, залучення ефективних моделей дистанційного навчання та їх доступності, а також реалізації проєктного навчання залежить якість та обсяг сформованих у студентів професійно значущих знань, рівень задоволення їх професійно-освітніх потреб, ефективність процесу розвитку інтелектуально-творчих здібностей.

Інформаційно-технологічна складова частина розвивального інтелектуально-творчого освітнього середовища, що включає різні форми проєк-

тної діяльності, забезпечує оновлення змістових, організаційних та методичних основ мистецько-освітнього процесу шляхом отримання та обробки значного обсягу сучасної освітньої інформації, наповнення його значною кількістю творчих завдань для самостійної роботи студентів та здійснення контролю за їх виконанням.

Варіативність розвивального інтелектуально-творчого середовища забезпечується шляхом індивідуалізації мистецького навчання, можливості вибору майбутнім педагогом-музикантом власної траєкторії розвитку інтелектуально-творчих здібностей. Реалізація творчих або дослідницьких проєктів сприяє організації індивідуальних освітніх траєкторій, забезпечує пріоритет особистісно-творчого та інтелектуального саморозвитку майбутнього фахівця.

Такі траєкторії реалізуються під час науково-дослідної діяльності, самостійної роботи студентів, а також педагогічної практики. Під час реалізації цих форм навчальної діяльності майбутній педагог-музикант стає реальним повноправним суб'єктом навчання, у процесі якого вибираються індивідуальні стратегії розвитку інтелектуально-творчих здібностей, виконання диференційованих самостійних інтелектуально-творчих завдань, індивідуального консультування. Варіативне розвивальне інтелектуально-творче освітнє середовище стає сприятливим для майбутнього фахівця – педагога-музиканта, оскільки забезпечує можливість індивідуального інтелектуально-творчого, особистісного та професійного розвитку.

Висновки. Таким чином, проаналізувавши поняття «розвивальне освітнє середовище», «розвивальне інтелектуально-творче освітнє середовище», визначивши умови формування розвивального інтелектуально-творчого освітнього середовища закладу вищої освіти мистецького спрямування та його характеристики, можемо констатувати: розвивальне освітнє середовище є детермінантою розвитку та становлення особистості майбутніх педагогів-музикантів; якісним та ціннісним можна вважати розвивальне освітнє середовище, яке спроможне забезпечити можливості для задоволення освітніх потреб, набуття важливих фахових компетенцій, саморозвитку та творчої самореалізації майбутніх фахівців; феномен «розвивальне інтелектуально-творче освітнє середовище» може виступати ефективним засобом розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутніх педагогів-музикантів у процесі професійної підготовки у закладах вищої освіти мистецького спрямування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Братко М.В. Освітнє середовище вищого навчального закладу: пошук стратегій управління. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*: Зб. наук. Праць, 2014. № 22. С. 15–21.
2. Братко М.В. Сутнісний зміст поняття «освітнє середовище вищого навчального закладу». *Теоретичні засади розвитку сучасної педагогіки*. Зб. наук. праць, 2012. №18. С. 50–55.
3. Єфіменко С.М. Розвиток інтелектуально-творчого потенціалу майбутнього учителя технологій у процесі професійної підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Кіровоград, 2015. 20 с.
4. Закон України «Про освіту» зі змінами 2021 рік № 2145-VIII від 09.05.2017, редакція від 08.08.2021. URL: ЗУ Про освіту №2145-VIII від 05.09.2017 зі змінами 2021 (urst.com.ua)
5. Крутій К.Л. Предметно-розвивальне середовище як чинник супроводу діяльності дітей. *Дошкільна освіта*, 2008. № 2(20). С. 9–20.
6. Равен, Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Равен Дж. Пер. с англ. Москва: Когито-Центр, 2002. 396 с.
7. Остапенко Л.М. Освітнє середовище як впливовий чинник успішної самореалізації здобувача освіти. *Між-вузівська науково-практична конференція «Формування сучасного освітнього середовища: теорія і практика»*. Зб. наук. пр.. Ірпінь, 2020. С. 13–15.
8. Сідун М.М. Створення розвивального середовища на засадах ситуативного спрямування процесу професійної підготовки вчителя гуманітарного профілю. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. №72. С. 223–227.
9. Слободчиков В.И. О понятии образовательной среды в концепции развивающего образования. М., 2000. 230 с.
10. Щербак Т.Н. К вопросу о структуре образовательной среды учебных учреждений. *Молодой учёный*. Москва, 2012. № 5 (40). С. 545–548.
11. Ясвин В.А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию. Москва: Смысл, 2001. 365 с.

REFERENCES

1. Bratko M.V. Osvitnie seredovyshe vyshchoho navchalnoho zakladu: poshuk stratehii upravlinnia [Higher education environment: search for management strategies]. *Pedagogical education: Theory and practice. Psychology. Pedagogy*: Coll. of Scient. Works, 2014. №22. pp. 15–21. [in Ukrainian].
2. Bratko M.V. Sutnisnyi zmist poniattia «osvitnie seredovyshe vyshchoho navchalnoho zakladu» [The essence of the concept of "educational environment of higher education"]. *Theoretical foundations of the development of modern pedagogy*. Coll. of Scient. Works, 2012. №18. pp. 50–55. [in Ukrainian].
3. Yefimenko S.M. Rozvytok intelektualno-tvorchoho potentsialu maibutnoho uchytelia tekhnolohii u protsesi profesiinoi pidhotovky: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 – teoriia i metodyka profesiinoi osvity [Development of intellectual and creative potential of the future teacher of technologies in the process of professional training]. Kirovohrad, 2015. 20 p. [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» zi zminamy 2021 rik №2145-VIII vid 09.05.2017, redaktsiia vid 08.08.2021. [Law of Ukraine "On Education"]. URL: ЗУ Про освіту №2145-VIII від 05.09.2017 зі змінами 2021 (urst.com.ua) [in Ukrainian].
5. Krutii K.L. Predmetno-rozvyvalne seredovyshe yak chynnyk suprovodu diialnosti ditei. [Subject-developing environment as a factor in supporting children's activities]. *Pre-school education*, 2008. № 2(20). pp. 9–20. [in Ukrainian].
6. Raven, Dzh. Kompetentnost' v sovremennom obshchestve: vyyavlenye, razvytye i realyzatsyya. [Competence in modern society: identification, development and implementation / Raven J. Translated from English]. Moskva: Kohyto-Tsentr, 2002. 396 p. [in Russian].
7. Ostapenko L.M. Osvitnie seredovyshe yak vplyvovyi chynnyk uspishnoi samorealizatsii zdobuvacha osvity [Educational environment as an influential factor in the successful self-realization of the learner]. *Interuniversity scientific-practical conference "Formation of the modern educational environment: theory and practice"*. Coll. of Scient. Works. Irpin, 2020. pp. 13–15. [in Ukrainian].
8. Sidun M.M. Stvorennia rozvyvalnoho seredovysheha na zasadakh sytuatyvnoho spriamuvannia protsesu profesiinoi pidhotovky vchytelia humanitarnoho profiliiu. [Creating a developing environment on the basis of situational orientation of the process of professional training of a humanitarian profile's teacher]. *Bulletin of Ivan Franko Zhytomyr State University, Ivan Franko ZhSU Publishing House*, 2013. №72. pp. 223–227. [in Ukrainian].
9. Slobodchikov V.Y. O ponyatyy obrazovatel'noy sredy v kontseptsyy razvyvayushcheho obrazovanyya. [About the concept of educational environment in the conception of developing education]. М., 2000. 230 p. [in Russian].
10. Shcherbakova T.N. K voprosu o strukture obrazovatel'noy sredy uchebnykh uchrezhdenyy. [To the question about the structure of the educational environment of educational institutions]. *Young scientist*. Moskva, 2012. №5 (40). pp. 545–548. [in Russian].
11. Yasvin V.A. Obrazovatel'naya sreda: ot modelyrovanyya k proyektirovanyyu. [Educational environment: from modeling to designing]. Moskva. Smysl, 2001. 365 p. [in Russian].